

FÖRDJUPNING

Konjunkturterminologi

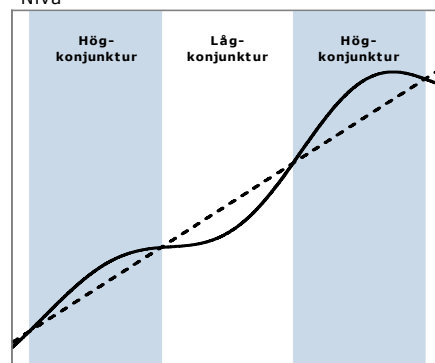
I den svenska ekonomisk-politiska debatten används begreppen **hög- och lågkonjunktur** flitigt men med varierande innebörd. En vanlig missuppfattning är att **högkonjunktur** betecknar en period med **hög BNP-tillväxt**. Konjunkturläget bestäms enligt den ekonomiska litteraturen av **nivån på ekonomisk aktivitet i förhållande till en trend eller jämviktsnivå**. Konjunkturcykeln är den återkommande variationen i ekonomisk aktivitet kring jämviktsnivån. Begreppet **ekonomisk aktivitet** avser hela ekonomin och mäts normalt med **BNP**.

KONJUNKTURLÄGET BESTÄMS AV BNP-NIVÅN OCH DEN POTENTIELLA BNP-NIVÅN

Diagram 143 är en schematisk bild av konjunkturförloppet.⁶⁹ Den visar hur BNP:s nivå utvecklas i förhållande till potentiell BNP-nivå, eller BNP-trenden. Potentiell BNP definieras som den nivå på produktionen som uppnås vid fullt resursutnyttjande av de tillgängliga produktionsfaktorerna arbete och kapital vid en given tidpunkt. Fullt resursutnyttjande på arbetsmarknaden innebär att sysselsättningen, och antalet arbetade timmar, är på den potentiella nivån. Förenklat kan man säga att potentiell sysselsättning är den nivå på sysselsättningen som på lång sikt är förenlig med stabil löneökningstakt och därmed en inflation i linje med Riksbankens mål på 2 procent. Begreppet ”potentiell” avser alltså inte den tekniskt sett högsta möjliga nivån utan den högsta nivån som är förenlig med stabil inflation och att ekonomin kan fortsätta att operera på sin potentiella nivå. Potentiell BNP kan inte observeras i data utan är ett resultat av en bedömning. Både potentiell BNP och synen på resursutnyttjandet är viktiga när stabiliserings- och strukturpolitiken analyseras. Stabiliseringspolitiken har som mål att föra ekonomin mot ett fullt resursutnyttjande medan strukturpolitiken bland annat har som mål att öka den potentiella produktionsnivån i ekonomin.

Med utgångspunkt i faktisk och potentiell BNP kan konjunkturen delas in i hög- eller lågkonjunktur. Konjunkturen kan även vara balanserad, det inträffar när faktisk BNP är nära potentiell BNP. Inledningsvis i diagram 143 är faktisk BNP något lägre än potentiell BNP. Faktisk BNP stiger snabbare och när nivån

Diagram 143 Faktisk och potentiell BNP
Nivå

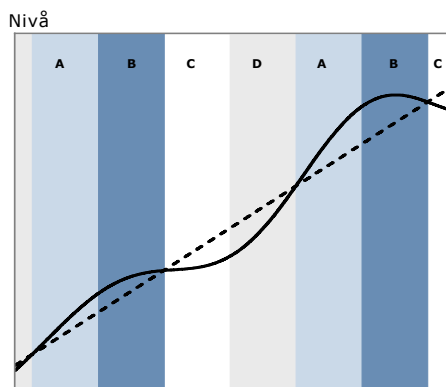

— Faktisk BNP
- - - Potentiell BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

⁶⁹ Denna text är en uppdatering av en tidigare fördjupning om konjunkturterminologi, se "Konjunkturterminologi", *Konjunkturläget*, juni 2005. I den här fördjupningen presenteras data till och med 2019, därtill har definitionerna om konjunkturutvecklingen utökats till fyra olika faser. I den ekonomiska litteraturen beskrivs konjunkturutvecklingen normalt i termer av två faser, se exempelvis Eklund, K. (2017), *Vår ekonomi: en introduktion till samhällsekonomin*, Lund: Studentlitteratur.

Diagram 144 Faktisk och potentiell BNP

— Faktisk BNP
 - - Potentiell BNP

Anm. Olika konjunkturfaser.
 A: Konjunkturuppgång
 B: Konjunkturavmattning
 C: Konjunkturnedgång
 D: Konjunkturåterhämtning
 Källa: Konjunkturinstitutet.

överstiger potentiell BNP är det *högkonjunktur* (ljusblå yta). Högkonjunktoren förstärks allteftersom faktisk BNP växer snabbare än potentiell BNP, därefter vänder konjunktoren neråt och högkonjunktoren försvagas när tillväxten är lägre. När faktisk BNP-nivå åter understiger den potentiella nivån går ekonomin in i en *lågkonjunktur*. Lågkonjunktoren blir djupare allteftersom faktisk BNP stiger långsammare än potentiell BNP. När lågkonjunktoren varit som djupast vänder konjunktoren uppåt och faktisk BNP-tillväxt växer snabbare än potentiell BNP-tillväxt och när nivån överstiger den potentiella nivån är det återigen högkonjunktur (se ljusblå yta i diagram 143).

Det finns alltså två faser i en högkonjunktur och två faser i en lågkonjunktur. I ett läge med högkonjunktur kan BNP växa snabbare eller långsammare än potentiell BNP. När faktisk BNP växer snabbare befinner sig ekonomin i en *konjunkturuppgång* eller uppgångsfas (se ljusblå yta i diagram 144). När faktisk BNP därefter växer långsammare än potentiell BNP minskar resursutnyttjandet och ekonomin befinner sig i en *konjunkturavmattning*, eller avmattningsfas (mörkblå yta).

Om faktisk BNP fortsätter att växa långsammare än potentiell BNP går ekonomin till slut över i en lågkonjunktur. Den relativt låga tillväxten av faktisk BNP innebär att resursutnyttjandet faller och ekonomin befinner sig i en *konjunkturnedgång*, eller nedgångsfas (se vit yta i diagram 144). Slutligen nås botten och faktisk BNP börjar återigen växa snabbare än potentiell BNP. Så länge faktisk BNP-nivå är lägre än potentiell BNP-nivå befinner sig ekonomin i en *konjunkturåterhämtning*, eller återhämtningsfas (ljusgrå yta). När faktisk BNP-nivå överstiger potentiell BNP-nivå råder åter högkonjunktur och ekonomin befinner sig än en gång i en konjunkturuppgång.

Konjunktoren bedöms vara balanserad när den faktiska BNP-nivån är nära potentiell BNP, dvs i övergången från fas B till C och fas D till A i diagram 144. De olika konjunkturdefinitionerna redovisas också i tabell 19 nedan.

Tabell 19 Konjunkturterminologi

Högekongunktur	Faktisk BNP är högre än potentiell BNP
Lågekongunktur	Faktisk BNP är lägre än potentiell BNP
Balanserad konjunktur	Faktisk BNP är nära potentiell BNP
Konjunkturuppgång	Faktisk BNP är högre och växer dessutom snabbare än potentiell BNP
Konjunkturavmattning	Faktisk BNP är högre men växer långsammare än potentiell BNP
Konjunkturnedgång	Faktisk BNP är lägre och växer dessutom långsammare än potentiell BNP
Konjunkturåterhämtning	Faktisk BNP är lägre men växer snabbare än potentiell BNP

De olika konjunkturfaserna kan också redovisas i termer av det så kallade BNP-gapet (även kallat produktionsgapet) som är skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP. BNP-gapet uttrycks som procentuell andel av potentiell BNP (se diagram 145). När faktisk BNP-nivå är *högre* än potentiell BNP-nivå är produktionsgapet positivt och ekonomin befinner sig i högkonjunktur (blå ytor). Resursutnyttjandet är då högre än vad som är hållbart på sikt, vilket har en förstärkande effekt på löner och priser. När faktisk BNP-nivå är *lägre* än potentiell BNP-nivå är produktionsgapet negativt och ekonomin befinner sig i lågkonjunktur (vit och grå yta).

En konjunkturuppgång motsvarar ett positivt och stigande BNP-gap (ljusblå yta), en konjunkturavmattning motsvarar ett positivt men minskande BNP-gap (mörkblå yta), en konjunkturnedgång motsvaras av ett negativt och sjunkande BNP-gap (vit yta) och slutligen en konjunkturåterhämtning motsvaras av ett negativt men stigande BNP-gap (grå yta). En balanserad konjunktur motsvarar ett BNP-gap som är nära noll.

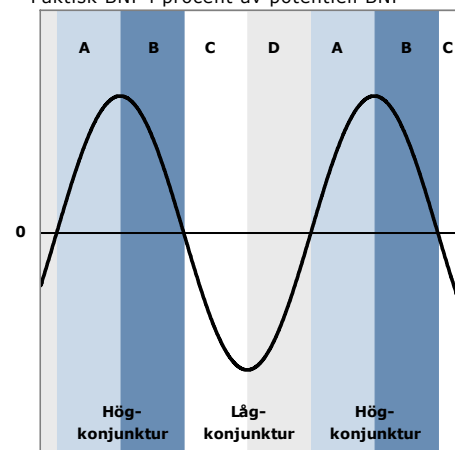
MÅNGA FAKTORER PÅVERKAR BEDÖMNINGEN AV POTENTIELL BNP

Konjunkturinstitutets bedömning av potentiell BNP och BNP-gapet är en samlad bedömning av resursutnyttjandet som baseras på många olika indikatorer och ekonometriska skattningar. En viktig indikator är den brist på arbetskraft som företagen rapporterar i Konjunkturbarometern. Andra viktiga indikatorer är industrins kapacitetsutnyttjande och antalet varsel och vakanser. En sammanfattande indikator är Konjunkturinstitutets RU-indikator som väger samman olika indikatorer på resursutnyttjandet.⁷⁰

⁷⁰ Resursutnyttjandeindikatorn (RU-indikatorn) baseras på en principalkomponentanalys. För en beskrivning se fördjupningen "En sammanfattande indikator för resursutnyttjandet i ekonomin", *Konjunkturläget*, juni 2016.

Diagram 145 BNP-gap

Faktisk BNP i procent av potentiell BNP

Anm. Olika konjunkturfaser.

A: Konjunkturuppgång

B: Konjunkturavmattning

C: Konjunkturnedgång

D: Konjunkturåterhämtning

Källa: Konjunkturinstitutet.

Figur 1 Potentiell BNP

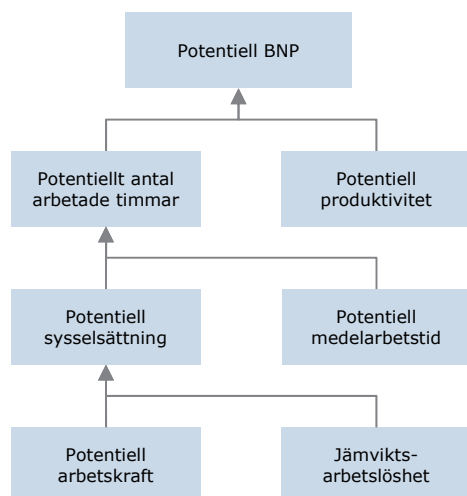
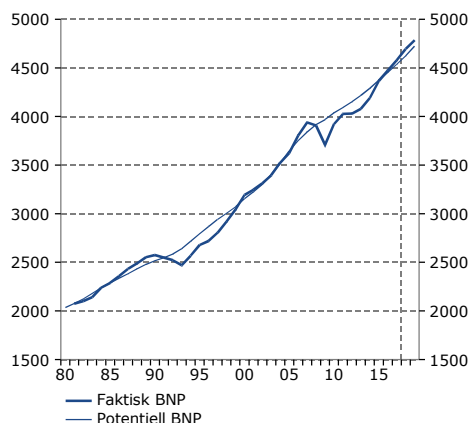

Diagram 146 Faktisk och potentiell BNP

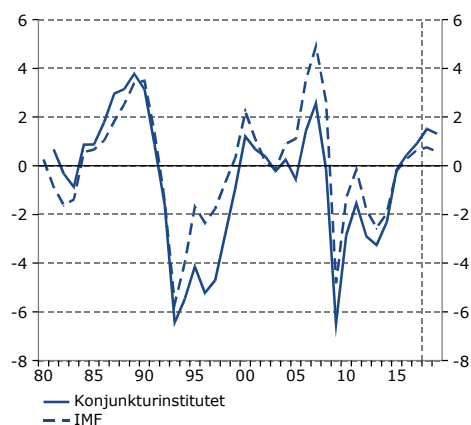
Miljarder kronor, fasta priser, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 147 BNP-gap

Procent av potentiell BNP, kalenderkorrigerade kvartalsvärden

Källor: Konjunkturinstitutet och Macrobond.

Potentiell BNP⁷¹ kan delas upp i två komponenter, potentiellt antal arbetade timmar och potentiell produktivitet. Det faktiska antalet arbetade timmar i relation till potentiellt antal arbetade timmar beskriver det så kallade arbetsmarknadsgapet. Arbetsmarknadsgapet sammanfattar Konjunkturinstitutets bedömning av resursutnyttjandet på arbetsmarknaden och definieras som faktiskt antal arbetade timmars procentuella avvikelse från potentiellt antal arbetade timmar. För att beräkna potentiellt antal arbetade timmar behövs dels en bedömning av hur många som är sysselsatta vid konjunkturrell balans, dels en bedömning av den potentiella medelarbetstiden för dessa. Potentiellt antal arbetade timmar delas därför upp i potentiell sysselsättning, det vill säga antalet sysselsatta när det råder konjunkturrell balans på arbetsmarknaden, och i potentiell medelarbetstid. Potentiell sysselsättning bestäms i sin tur av den potentiella arbetskraften och jämviktsarbetslösheten, det vill säga arbetskraften och arbetslösheten när arbetsmarknaden är i konjunkturrell balans. Se även figur 1.

Potentiell produktivitet är den produktivitet som skulle ha observerats i avsaknad av konjunkturrella variationer givet den faktiska kapitalstock som finns. Utöver kapitalstockens nivå och sammansättning beror den potentiella produktiviteten även på arbetskraftens sammansättning i form av exempelvis utbildningsnivå och ålder samt den teknologiska utvecklingen.

VAD SÄGER DATA?

Den nuvarande beräkningen av potentiell BNP och BNP-gap redovisas i diagram 146 och diagram 147. Faktisk BNP påverkas av rena tillfälligheter, vilket innebär att BNP-gapet inte har den jämna utveckling som i de stiliserade diagrammen ovan. Även tillväxten i potentiell BNP varierar över tiden. Det beror bland annat på att tillväxten i det potentiella antalet arbetade timmar varierar över tiden, delvis som en följd av den demografiska utvecklingen. Dessutom beror det på att ”chocker” som påverkar produktiviteten därigenom påverkar kapitalbildningen och att de i olika grad kan vara bestående.

Enligt Konjunkturinstitutets bedömning råder det för närvarande högkonjunktur i Sverige (se diagram 147) och högkonjunkturen är nu nära sin topp. Det har gått ca 11 år sedan den förra konjunkturtoppen 2007. Denna konjunkturcykel kan därmed sägas varit 11 år. Konjunkturåterhämtningen från botten 2009 till ett balanserat konjunkturläge 2015 har tagit sex år. Ekonomin bedöms under nästa år gå in i en avmattningsfas som

⁷¹ Se även <https://www.konj.se/var-verksamhet/sa-gor-vi-prognoser/potentiell-bnp.html> för en detaljerad beskrivning.

fortsätter bortom 2019 och BNP-gapet beräknas vara kring noll andra halvåret 2022.

SVÅRT ATT BERÄKNA POTENTIELL BNP

Det ska poängteras att beräkningen av potentiell BNP omgärdas av betydande osäkerhet. Andra bedömare, exempelvis Riksbanken och regeringen, gör i regel lite andra bedömningar av potentiell BNP, vilket kan ge något andra policyslutsatser än Konjunkturinstitutets. Vissa internationella bedömare som exempelvis IMF väljer att i högre utsträckning beräkna potentiell BNP som en historisk trend där produktionsgapet i genomsnitt blir noll (se diagram 147). Det är svårt, både på förhand och i efterhand, att med säkerhet fastställa vilket mått som är mest rättvisande och valet av metod kan alltid ifrågasättas.

Datering av vändpunkter (bottnar och toppar på BNP-gapet) är normalt relativt samstämmiga enligt olika mått på BNP-gapet, även om den uppmätta nivån på gapet ofta varierar kraftigt. För en bred allmänhet och för näringslivet kan det vara mest intressant att veta när konjunkturen vänder uppåt eller nedåt, det vill säga det är viktigast att datera bottnar och toppar på BNP-gapet. Men för att kunna bedriva ekonomisk stabiliseringspolitik behövs också en välgrundad bedömning av BNP-gapets storlek. För att bland annat kunna bedöma det framtida inflationstrycket är det dock viktigt att bedöma nuvarande skillnad mellan faktisk BNP och potentiell BNP. Därför görs sådana beräkningar trots osäkerheten och trots att olika bedömare kommer till olika slutsatser.